

АКТИВНИТЕ МЕТОДИ ЗА ОБУЧЕНИЕ – ЕДНА ОТ ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ПОДГОТОВКАТА НА ВОДАЧИ НА МПС

ДОЦ. КРАСИМИР СПИРОВ – ТЕХНИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ СОФИЯ

УВОД

Методите за обучение са един от главните компоненти на всяка обучаваща (дидактическа) система. Правилното им подбиране и използване в голяма степен предопределят качеството на обучението, защото: първо, правят учебното съдържание достъпно за обучаемите, второ, правят обучаемите активни или пасивни участници в учебния процес.

В нашата образователна система по традиция преобладават пасивните, репродуктивни методи и организационни форми на обучение: разказ, презентация, лекция, урок за нови знания, в които главно действащо лице е преподавателят, а обучаемите са слушатели, които трябва да регистрират представените от него знания. В това отношение не прави изключение и системата за подготовка на водачи на МПС. Теоретичното обучение в рамките на 42 часа е предназначено в по-голямата си част преподавателят да „преподаде“ учебното съдържание, а обучаемите да слушат, водят записки и отговарят на въпросите му, ако той зададе такива. Цел на теоретичното обучение е да подготви обучаемите да решават листовки и да се справят с теоретичната част на изпита. Практическото обучение е инструктивно (по команди, давани от преподавателя) и има за цел да формира натренирано поведение, необходимо за успешното представяне на изпита.

Използването на пасивни методи за обучение прави обучаемите обекти, а не субекти на обучението, което води до разбирането, че преподавателят е този, който трябва „да научи“ обучаемите. По-този начин се влиза в противоречие с основната идея на конструктивизма, че „човек се учи на базата на опита, който притежава и новото знание, с което се среща“. Индивидуалният опит на всеки обучаем е много съществен при подготовката на водачи на МПС. Този опит е съществена част от съдържанието на обучението, а не само закона за движение по пътищата, както е в нашата система за подготовка на водачи. Той обаче може да се използва само ако методите за обучение са активни: дискусия, беседа, мозъчна атака, обсъждане, ролеви игри, дидактически игри и т.н. Един такъв метод е и груповото обучение, прилаган в системата за обучение на водачи в Германия (1) .

ГРУПОВО ОБУЧЕНИЕ КАТО МЕТОД В КУРСОВЕ ЗА ПОДГОТОВКА НА ВОДАЧИ

Груповото обучение или „ръководените групови дискусии“ е метод, използван много успешно за подобряване качеството на обучението на водачи. Основните характеристики на този метод са:

- Информация, опит и мнения, разменяни между участниците;
- Участниците избират задачите, които искат да разрешат и сами търсят решение;
- Груповият ръководител (преподавателят) е отговорен за лансирането на този обмен между участниците и трябва да го ръководи и насочва. Той е този, който прави възможно участниците да изложат пред групата своите решения на проблемите;
- Ръководителят води разговора като задава „отворени въпроси“;
- Груповия лидер структурира разговора, като прави обобщения и създава връзка между различните аспекти на дискутираната тема.

Тези характеристики и процеси могат да бъдат видени и в (добрите!) така наречени TALK предавания по телевизията.

За да се използва ефективно методът са необходими следните предпоставки:

- Участниците трябва да имат достатъчно опит по темата, която се дискутира.
- Груповия лидер трябва да владее техники на групово преподаване и да разбира добре от всички теми.
- Външните обстоятелства (брой участници, план на местата, атмосфера) трябва да бъдат добри за поощряване на групова дискусия.

В противоположност обаче на водените дискусии по телевизията, при обучението на водачи не трябва да има външни зрители. Вместо това участниците трябва да се учат един от друг, като резултат от обмяна на виждания, опит, мнения и др. Семинарните лидери не трябва да губят от поглед именно тази цел.

ГРУПОВОТО ОБУЧЕНИЕ КАТО ДЕМОКРАТИЧНО-ХУМАНИСТИЧЕН МЕТОД

Този метод има своята история в резултат от протестните действия в края на шейсетте години. Повече и повече хора по това време са искали да участват във взимането на решения и да планират собственото си общество. И е станало все по-ясно, че необходимите промени не могат да бъдат приложени на практика, ако плановете са начертани от експерти без участието на обществеността, която ще бъде засегната от тези промени. Като резултат, планирането и структурата за вземане на решения е трябвало да бъдат променени. За решаването на тази задача е въведен метода на групово обучение.

За да се извлече пълна полза от метода, и двете страни е трябвало да се променят: експертите е трябвало да се въздържат и да се превърнат от знаещи всичко към „питащи“ всичко. От друга страна, тези, които са поемали отговорността в свои ръце е трябвало да се научат да бъдат целево-ориентирани и да мислят конструктивно. Безкрайните дебати трябва да се избягват, както и доминирането на определени участници, които в резултат на своето красноречие и силна индивидуалност биха могли да станат нови лидери на мнения и решения.

Груповият метод на обучение е бил развит в серии от малки стъпки и е бил експериментиран продължително, особено с визуални техники. Неговите „изобретатели“ бързо разбрали, че груповото обучение може да бъде успешно само ако определени техники са използвани от посредника (груповият ръководител) и той се представи като надеждна личност за тази работа, като:

- Слуша кой, кога и какво е казано и какво значение има за групата като цяло.
- Взима на сериозно групата и нейното развитие – а не неговото/нейното лично развитие.
- Избягва желанието да смайва групата и да „представява“.
- Се фокусира върху оценяването на ситуацията, набляга на правилните решения и елиминира неправилните действия. В този случай „правилно“ и „неправилно“ е много субективно, но с това пък се свързва успеха на групата.
- Дава предимство на стремеж за изява. Често е по-трудно да „не се направи нищо“, отколкото да се направи нещо.

Груповото обучение може да бъде описано по следния начин:

То е средство и изкуство за подобряване на човешката комуникация. По този начин то поднася редица открития в последните няколко десетилетия, всички от които са подчинени на една идея: методът на хуманистичната психология, лично израстване, себе откриване и т.н., всички са възникнали в този период. Целта е хората да станат по-хуманни в днешния отчужден, прекалено административен и индустриален свят, и да им позволи да бъдат в разбирателство със себе си и останалите вместо да купуват и бъдат купувани. Посланието е, че ние сме хора само тогава, когато започнем да поемаме отговорност за самите себе си и за околната среда и се научим да съсредоточаваме нашата енергия по разумен начин. За да се научим да правим това е отговорност на всеки човек. Промяната вече не е въпрос на сила, а по скоро въпрос на действие на всеки индивид. Груповото обучение е метод, който предлага такава поведенческа промяна.

Поведенческа промяна е необходима и за да се подобри пътната безопасност и това може да се постигне в процеса на обучение, както начално така и продължаващо.

ГРУПОВОТО ОБУЧЕНИЕ КАТО ВАЖЕН МЕТОД В КУРСОВЕ ЗА ВОДАЧИ

Груповото обучение отдава част от отговорността за успеха на събитието на самата група. Най-важната функция на семинарния лидер е да се увери, че групата успява да получи резултата, от който се нуждае. Груповото обучение в този случай има за цел да илюстрира отговорността на всеки индивид на пътя.

Шофьорските курсове целят да повлияят или променят отношенията на участниците към пътната безопасност. Промяната на отношението все пак не може да бъде ефективно направена с всеки метод. За това целта на обучението в курсовете за водачи трябва да се промени от даването на информация (както е сега) към отношение, а това означава:

- Използване на съществуващите отношения и опит на участниците като отправна точка.
- Активно включване на участниците в информационния процес.
- Началният момент на размисления и обсъждания не трябва да идва само от „външния“ семинарен лидер, но също и като резултат на приноса на самата група.

Поради тази причина груповото обучение е най-добрия целево-ориентиран метод за използване при шофьорските курсове.

ПРЕДИМСТВА В СРАВНЕНИЕ С ДРУГИ МЕТОДИ

Сравнението на основните черти на „презентация“, „дискусия, представена от учител“ и „групово обучение“ илюстрира спецификата и предимствата на метода за груповото обучение.

	Презентация	Дискусия представена от учител	Групово обучение
Роли на участващите хора	Говорене и слушане	Учител и ученици	Дискусионен ръководител (посредник) и дискуссионни участници
Главни задачи на ръководителя	Говорене и показване	Обясняване и проверка на знания	Да започне и да овладее дискусията
Главни задачи на участниците	Слушане и гледане	Слушане и отговаряне на въпроси	Описание на личен опит и мнения
Пропорция на изказване на ръководителя	95% или повече	80% или повече	До 50%
Форма на комуникиране	Едностранна връзка: говорител към слушател	Двустранна връзка: между учител и ученици	Комуникация между всички членове в групата
Вежливост на участниците	Зависи от реторичните умения на говорителя	Улеснено чрез мислене и различни мнения	Осигурени чрез активно размисление и участие

Най-важното изискване	Говорителят да е експерт	Учителят да е експерт	Участниците да имат опит
Кой решава какви и в какъв ред теми да се обсъждат	Говорителят: процесът е определен предварително	Учителят: процесът е определен предварително	Ръководител и участници: грубата схема е съставена предварително със свобода за участниците
Планиране на времето	Лесно	Относително лесно	Според необходимост
Ролята на въпросите към участниците	Подсигуряване на разбирането	Проддържане на концентрация и интерес	Стартиране и овладяване на дискусия
Основна форма на запитване	Реторични въпроси	Въпроси за знание	Отворени въпроси
Принос на участниците	Не може да се предвиди	Осигуряват учителя с ключови думи	Взаимно определяне на процеса
Внимание на отделните участници	Не може да се предвиди	Възможно	Възможно и важно
Отговор на въпросите от участниците	От говорителя	Най-често от учителя	Когато е възможно – от участниците
Оценка на фактите	От говорителя	От учителя	От участниците (и ръководителя)

Въпреки, че шофьорските курсове нормално трябва да включват улеснена групова дискусия, често има етапи и индивидуални теми, където приносът под формата на информация от страна на семинарния ръководител са едновременно необходими и важни.

МЕТОДИКА НА ГРУПОВОТО ОБУЧЕНИЕ

1. Задачи на дискусияния ръководител

Ръководените групови дискусии от този тип се състоят от серия стъпки, в които лидерът има определени задачи. Фазата на ръководене на груповата дискусия включва следните етапи:

- Въведение в темата.
- Задаване на задачата/поставяне на въпрос.
- Събиране на мнения от участниците (най-често с визуализация).
- Насочване и структуриране на разговора като се задават допълнителни въпроси за индивидуалната страна на темата.
- Обобщение на дискусията и нейните резултати.
- Преминаване към следващата тема.

2. Започване на разговора

Първата задача на груповия ръководител е да получи съгласието на участниците за избора на тема. Тогава той ги информира коя тема ще бъде разисквана и защо той смята, че тази тема е важна. На участниците още се казва как темата ще бъде представена и какво трябва да правят първо. Важно и полезно:

- Направете въведението колкото е възможно по-кратко.
- Не пропускайте нито един важен компонент.
- Направете връзка с предходните теми, които вече са били обсъждани.
- Запишете темата на дъската.

3. Водене на груповото обучение чрез задаване на въпроси

Въпросите са най-важният инструмент на курсовия ръководител. Преди всичко първоначалният въпрос – най-често от общ характер – в следния смисъл: “Какво бих искал да зная от вас по следния въпрос...? Какво смятате за...? Какъв опит имате със...?”.

Важно и полезно:

- подгответе въстпителните въпроси предварително;
- използвайте отворени въпроси;
- придържате към кратки и разбираеми въпроси;
- поставете само един въпрос, а не два едновременно;
- отправете въпроса или молбата към всички участници;
- напишете въпроса на дъска, флип-чарт.

Ако има само един верен отговор на въпроса, това е затворен въпрос. Например: какво е ограничението на скоростта по автомагистрала?

Въпроси, на които може да се отговори с „да“ или „не“ също са затворени. Например: можете ли да изпреварите автобус, който стои на автобусна спирка с включени мигачи?

Отворен въпрос е такъв, който има много или поне няколко верни или важни отговора и ползи. Подобни въпроси често се задават за личен опит, мнения и причини. Например: В каква ситуация сте били, когато сте се ядосали на друг шофьор на магистралата? Какво мислите за предложението да се намали скоростта в градските райони до 30 km/h? Защо много от шофьорите се провалят при спазването на ограничението за скоростта?

4. Изчакване на участниците да се включат

Ръководителят трябва да е търпелив, ако участниците не реагират веднага на задача или въпрос: понякога те имат нужда да помислят за малко!

Важно и полезно:

- Гледайте участниците приятелски и окуражително.
- Изчаквайте поне 15 секунди преди да каже нещо.
- В случай на по-продължително затишие: Повторете въпроса – ако е възможно по друг начин; ако все още няма никаква реакция, задайте друг въпрос!
- В случай на по-нататъшно затишие (малко вероятно!), запитайте се защо: не разбраха ли въпроса? Прекалено ли е глупав въпроса? Дали имат липса на мотивация за участие?

5. Слушайте внимателно и търпеливо

Когато участник има желание да каже нещо, се изисква пълното внимание както на курсовия ръководител така и на останалите участници. Дори участници, които имат проблем да се изразяват, трябва да бъдат изслушани. Важно и полезно:

- Гледайте участника, който говори.
- Кимнете с глава и с приятелски жест на лицето окуражете участника, ако е срамежлив.
- Не се опитвайте да довършите нечие изречение.
- Не се опитвате да прекъснете участника, когато той/тя говори дори ако смятате, че сте разбрали същността на това, което казва.

6. Събиране на съдействие от участниците

Докато участниците имат какво още да кажат и има възможност за по-нататъшно участие от групата, груповият лидер трябва да запази тишина. Неговата задача е да накара колкото е възможно повече участници да съдействат и да координира всяко участие последователно. Важно и полезно е:

- Не коментирайте отделни изказвания.
- Окуражавайте говорещите с приятелско кимване с глава.
- Когато е необходимо направете малки коментари, за да се окуражат следващи участия, други мнения; опити, възможности. Какво мислят останалите за това?

7. Илюстрирайте приноса на участниците

В много случаи е полезно за по-напреднали стадии на разговора да се отбележи приноса на участниците, чрез използването на ключови думи. Съвет относно тази техника включва участниците да напишат своите изказвания на лист и да ги залепят на дъската. Друг вариант да се накарат участниците да съдействат е да оценят важноста за своя принос, залепвайки „звезда“ до темата или проблема върху дъската.

8. Водете разговора в посока на целта

Курсовият ръководител трябва да се увери, че разговорът е фокусиран върху темата. Започвайки със стартовия въпрос, темата може да бъде структурирана в под теми. Тогава инструкторът предлага на участниците да дискутират тези под теми една по една и тога задава по-подходящи въпроси. Важно и полезно:

- Позволявайте на участниците малки отклонения от разговора докато вниманието се прехвърли отново върху основната тема.
- Ако е необходимо да се преориентира разговорът обратно към оригиналната тема, обърнете се към въпроса или темата, която е била написана на дъската.
- Запишете под темите в под въпроси на дъската.

9. Обобщение на дискусиата и резултатите

Когато курсовият ръководител има впечатление, че отделна тема е била изцяло обсъдена и че никакви нови участия не могат да се очакват, той информира участниците и предлага да завърши темата. След това той прави кратко обобщение на най-важните гледни точки, които са били изказани и дискутирани. Ако има ясен, краен резултат – с който (почти) всички участници са съгласни – трябва да се запише на дъската кратко и сбито. Важно и полезно:

- Участия, които отговарят на целите на действителния курс могат да бъдат изтъкнати като „важни“ или със „стойностен отзвук“.
- Участия, които изглеждат проблематични, отнасящи се до безопасното шофиране, не трябва отделно да се подчертават, но да бъдат обяснени, ако има нужда.
- Не излагайте или критикувайте участници, които са изказали проблематично становище.

10. Пристъпете към следващата тема

Нормално обобщението и завършването на една тема дава възможност за плавен преход към следващия въпрос в програмата на курса. По този начин участниците са наясно със структурата на курса.

ВИЗУАЛИЗАЦИЯ

Много ще се каже в шофьорския курс. Съответно трябва и много да се слуша. Но изказаната дума е много краткосрочна. Разбирането и запомнянето на съдържанието – и работата с това съдържание – е много по лесно, ако и очите участват. Затова важни коментари върху определени теми могат да бъдат визуализирани, например като се пише или скицира на дъската.

Визуализацията е решаващо пособие за семинарните ръководители, което им помага да управляват и насочват груповите разговори към целта. Поради тази причина той трябва да знае и да владее различните техники, за да визуализира основната идея.

Записване приноса на участниците

Най-важната и честа форма на визуализация в шофьорския курс е записването на коментарите на участниците, използвайки ключови думи. Това се случва особено когато се изисква съдействие от участниците. Задачата на семинарния ръководител е да обобщи приноса на участниците с малко изразителни думи и да ги запише четливо на дъска или табло.

Визуализиране на приноса на участниците е предизвикателна задача. Това изисква познавателни способности (разбиране на ключовите моменти и способност да обобщи с малко ключови думи) и технически умения.

Пример

Ситуация: “Когато карах по ул. Карл Маркс в събота, за да взема приятелката си, имаше много движение. Сигурно всички са отивали на изложението. По ул. Карл Маркс има велосипедна пътека. Но тя свършва веднага след шосе Лайм Три. Видях от разстояние, че отпред има колоездач. Аз наистина исках да го изпреваря преди края на велосипедната пътека, защото не исках да „заседна“ зад него. Заради движението нямаше никаква възможност да го изпреваря след тази точка. Затова настъпих газта. И понеже бях толкова концентриран върху колоездача, не видях колите отпред, които спираха. Точно когато наближих колоездача видях,

че движението спира. Аз трябваше буквално да скоча върху спирачките. Но не беше достатъчно – ударих човекът пред мен много слабо. За щастие той не направи проблем. И нямаше никаква видима повреда по колата му.”

Краткото обобщение какво се е случило и как – от гледна точка на участника – може да изглежда както следва:

Въпреки спешните спирачки
Леко блъсната кола отпред
Няма желание да заседне зад велосипедиста

В този случай, семинарният ръководител е необходимо да:

- Слуша внимателно, за да разбере правилно основното съдържание на изказването от участника.
- Предложи начин за формулиране на обобщението, като използва, ако е възможно, думите на участника.
- Да спечели одобрението на участника за обобщението, да се увери, че обобщението отразява това, което му се е случило.
- Да запише обобщението ясно и четливо.

Важни правила отнасящи се до ръкописа: .

- Използвайте големи букви.
- Дебели линии.
- Малки и големи букви.
- Избягвайте съкращения, където е възможно; когато е необходимо използвайте само познати съкращения и ги обяснете на участниците.

Цвят на таблото и химикала:

- Специфичните цветове не трябва да бъдат използвани безразборно, всеки от тях трябва да има значение.
- Позитивни решения в зелено; негативни /опасни/ положения в червено.
- Заглавията да имат различен цвят от под текста.
- Цвета на таблото: само пастелни цветове (светло зелено, светло синьо, розово, жълто и бяло).
- Уверете се, че цветът на маркера контрастира с таблото: никакъв зелен маркер върху зелено табло.

Форма на таблото: правоъгълна.

Затруднения и вероятни ситуации:

- Участникът разказва подробно дълга история. Помолете го (и групата) за помощ при формулиране на кратко обобщение!
- Други участници продължават да се изказват преди да сте завършили да записвате предишния. Помолете ги за „момент“ докато приключите, за да избегнете загубата на важни точки.
- Участникът използва изрази, които са неподходящи за характера на резюмето. Помолете го да преформулира изказването си.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Използването на метода на групово обучение на водачи на МПС има следните предимства:

- прави обучаемите отговорни за резултатите от обучението;
- съществена част от съдържанието на обучението е опитът на участниците;
- прави учебния процес ефективен и интересен за обучаемите;
- позволява всеки да формира свое собствено знание на база на опита, който има, и опита на останалите участници в груповото обучение, с които се сблъсква;
- формира отношение, а не информация (знания), както е при традиционните методи на преподаване;
- възпитава транспортна култура;
- позволява всеки да осъзнае собствената си отговорност за пътната безопасност.